

цього в рамках регіональних фінансових ініціатив необхідним є, з одного боку, розвиток систем раннього попередження фінансових криз, а з іншого – укріплення їх технічного потенціалу, у тому числі їх можливостей здійснювати моніторинг та оцінку результатів реалізації антикризових заходів в країнах-учасницях. Нарешті, коли масштаби кризи є незначними, антикризове регулювання на рівні регіональних фінансових ініціатив може виявитися цілком достатнім. Однак врегулювання системних криз загально регіонального характеру може потребувати спільних дій регіональних фінансових механізмів та міжнародних фінансових установ. Впровадження програми МВФ може потребувати більше часу і має застосовуватися за умов невідомості заходів, реалізованих регіональними механізмами.

Крім того, регіональним фінансовим механізмам доцільно зосередитись на підтримці відносно невеликих країн, які не відчувають постійної потреби у фінансуванні і економічні кризи у яких не справлятимуть помітного впливу на економіку відповідного регіону або світове господарство в цілому. З іншого боку, МВФ спроможний працювати з великими країнами, реалізація антикризових заходів в яких є більш витратною і фінансові дисбаланси в яких можуть суттєво вплинути на світову фінансову архітектуру.

Отже, завдяки регіональним фінансовим механізмам як форми міжрегіональної взаємодії на рівні макрорегіонів з'являється можливість отримання значного синергетичного ефекту від антикризового регулювання відразу на двох рівнях: регіональному (через антикризові інструменти регіональних фінансових ініціатив) та глобальному (через відповідні програми міжнародних фінансово-кредитних установ, зокрема, МВФ). Оптимальним напрямом укріплення глобальної фінансової стабільності є подальший розвиток у структурі глобальної фінансової архітектури регіональної складової у вигляді регіональних фінансових ініціатив і активізація взаємодії між глобальними та регіональними фінансовими механізмами. Вже існуючі регіональні фінансові механізми довели свою необхідність як з точки зору їх сприяння розвитку інтеграційної взаємодії в регіонах світу, так і з позиції їх ролі у антикризовому врегулюванні фінансових дисбалансів країн.

3.3. Регіональні валютні зони як форма прояву процесів регіональної інтеграції

Формування регіональних інтеграційних об'єднань є однією з об'єктивних тенденцій розвитку сучасних міжнародних економічних відносин. Складовою частиною регіональної інтеграції є валютно-фінансова інтеграція, якій у системі світогосподарських зв'язків належить особливе місце. Це обумовлено тим, що, по-перше, валютно-фінансова

інтеграція виступає невід'ємною частиною регіональної інтеграції в цілому, в основі якої лежить інтеграція виробництва; по-друге, регіональна валютно-фінансова інтеграція є підсистемою світової валютної системи. Виступаючи наслідком посилення взаємозалежності економік інтегрованих країн, інтернаціоналізації господарського життя, валютна інтеграція одночасно є передумовою поглиблення економічної інтеграції, оскільки передбачає ліквідацію обмежень валютного і фінансового характеру, що заважають найбільш повному переплетенню ринків, які інтегруються. В процесі валютної інтеграції створюється специфічний валютний механізм на міждержавній основі, формуються регіональні угруповання з метою колективного регулювання валютних відносин. Активізація процесів регіональної валютної інтеграції останнім часом також пояснюється прагненням країн подолати негативний вплив фінансової глобалізації та зміцнити свої позиції на світових ринках. Зважаючи на те, що у процесі регіональної валютної інтеграції переважно залучені окремі країни, тобто макрорегіони, ці процеси можна розглядати як один з проявів та одночасно результат міжрегіонального співробітництва у валютно-фінансовій сфері.

Ідеї об'єднання грошових і валютних систем країн, що належать до одного регіону, особливого поширення набули на території Європи. Так, питання використання загальних грошей народами Європи піднімало чимало полководців, вчених і мислителів, починаючи з Олександра Македонського і римського імператора Августа. У середньовічній Європі вже були спроби ввести загальну валюту. У 1392 р. північно-німецькі міста уклали монетарний союз і почали карбувати загальну монету. У XIX столітті ідею створення загальноєвропейських грошей висували Наполеон Бонапарт і Віктор Гюго. Практичні варіанти реалізації цієї ідеї з'явилися у другій половині XIX століття. Швидкий розвиток капіталізму і інтернаціоналізація господарства підштовхували європейські країни до об'єднання грошових систем. У 1865 р. Франція, Бельгія, Італія і Швейцарія заснували Латинський монетарний союз, на території якого до оплати приймалися будь-які грошові знаки країн-учасниць. Створений слідом за ним у 1873 р. Скандинавський монетарний союз (до нього увійшли Швеція, Норвегія і Данія) передбачав введення спільної грошової одиниці – золотої крони – і карбування золотих і срібних монет єдиної ваги і проби. У Скандинавському монетарному союзі допускався вільний обіг монет і банкнот одних країн на території інших, а пізніше була введена уніфікована крона із золотим вмістом в 0,4 грама чистого золота.

У XX столітті валютні об'єднання приймають форму валютних блоків і валютних зон. Після Першої світової війни в світі був встановлений золотодевізний стандарт, що стало передумовою для утворення валютних блоків. Валютний блок розглядається як угруповання країн, залежних в економічному, валютному і фінансовому відношенні від держави, яка

очолоє блок, диктує їм єдину політику в сфері міжнародних відносин і використовує їх як привілейований ринок збуту або джерело дешевої сировини [4, с.28]. Цей тип валютного об'єднання ґрунтується на валютно-економічному домінуванні держави, яка очолоє блок, через прикріплення до її валюти валют інших країн-учасниць блоку [5, с.71]. Валютний блок як угруповання країн мав ряд особливостей: курс валют всіх країн блоку прикріплювався до валюти країни, яка очолоє блок; міжнародні розрахунки країн-членів здійснювалися у валюті країни-лідера; валютні резерви країн-учасниць зберігалися в країні-лідері.

У період функціонування золотодевізного стандарту утворилося три валютних блоки: 1) стерлінговий (створений в 1931 р., об'єднував країни Британської співдружності держав, за винятком Канади і Ньюфаундленду, а також Гонконг, Єгипет, Ірак, Португалію, Данію, Норвегію, Швецію, Фінляндію, Японію, Грецію і Іран); 2) доларовий (створений в 1933 р., включав Канаду і країни Центральної і Південної Америки і очолювався США); 3) золотий (створений в 1933 р., об'єднував Францію, Бельгію, Нідерланди, Швейцарію, Італію, Чехословаччину і Польщу). Принциповою відмінністю валютного блоку від інших форм валютних об'єднань була наявність держави-лідера, яка здійснювала централізоване регулювання валютно-фінансових і загальноекономічних відносин в рамках блоку. Під час Другої світової війни всі валютні блоки перестали існувати.

Валютними угрупованнями більш високого порядку в порівнянні з валютними блоками стали валютні зони, які утворилися під час і після Другої світової війни з метою проведення узгодженої політики в сфері міжнародних валютних відносин. У зазначений період з'явилося шість основних валютних зон: британського фунта стерлінгів; долара США; французького франка; португальського ескудо; іспанської песети; голландського гульдена. Найбільшими валютними зонами були стерлінгова, доларова і зона франка.

Валютна зона представляє собою об'єднання групи держав, які дотримуються правил взаємних валютних відносин і визнають за валютою провідної країни визначальну роль у розрахунках між країнами зони і рештою країн. Основними особливостями валютної зони є наступні: провідна валюта використовується як платіжний засіб і як резервний засіб, за допомогою цієї валюти здійснюються зовнішні платежі, допускається вільне переміщення валют з однієї країни в іншу.

У валютну зону могли об'єднуватися кілька країн, які були суттєво диференційованими за рівнем економічного розвитку. Таке об'єднання було засноване на існуванні тісних економічних зв'язків і політичної залежності між домінуючою державою і країнами-учасницями зони. Як і у випадку валютних блоків, основні вигоди у виробничій, торговельній та фінансовій сферах від участі у валютних зонах отримували країни, що їх очолювали, забезпечуючи доступ до джерел сировини і ринків збуту інших

країн, що входять у валютну зону, а також закріплюючи свій вплив і свої позиції на світових фінансових ринках через розширення зони функціонування національної валюти.

Таким чином, валютні блоки і валютні зони були початковими формами регіональної валютної інтеграції і ґрунтувалися на домінуванні країн, які очолюють такі об'єднання. В даний час регіональна валютна інтеграція виходить на якісно новий рівень розвитку, що вимагає більш глибокого осмислення її сутності та форм прояву.

У вітчизняній науковій літературі термін «валютна інтеграція» використовується вже кілька десятиліть. При цьому валютна інтеграція визначається як об'єктивно обумовлений процес створення (за активного сприяння держав-учасниць) регіональних зон, в межах яких забезпечується відносно стабільне співвідношення курсів валют, спільне регулювання валютних взаємозв'язків країн-учасниць і єдина валютна політика щодо третіх країн [5, 6].

Валютна інтеграція також розглядається як процес координації валютної політики, формування наднаціонального механізму валютного регулювання, створення міждержавних валютно-кредитних і фінансових організацій [7]. Це визначення є більш загальним, оскільки крім регіонального рівня воно охоплює наднаціональний і глобальний рівні узгодження валютної і монетарної політики.

Регіональна валютна інтеграція у більш конкретному визначенні розглядається як стадія регіональної економічної інтеграції, яка є об'єднанням двох і більше держав у регіональні інтеграційні угруповання з введенням нової єдиної валюти, координацією грошово-кредитної і валютної політики і створенням наднаціональних механізмів валютного регулювання. Регіональна валютна інтеграція – це процес удосконалення фінансових відносин і підвищення ефективності грошового обігу і фінансового менеджменту в усіх ланках господарського і державного управління внаслідок введення єдиної валюти [8].

На наш погляд, таке визначення є досить вузьким, оскільки введення нової єдиної валюти не є обов'язковою ознакою регіональної валютної інтеграції. Інтеграція країн у валютній сфері може розвиватися також на основі спільного використання валюти однієї з них зі збереженням національних валют інших країн-учасниць (механізм спільної валюти), створення нової спільної валюти (а не єдиної) або вільного обігу на території всього об'єднання валют усіх країн-учасниць.

Валютну інтеграцію як складовий елемент економічної інтеграції розглядають у контексті послідовності декількох основних етапів організації валютних відносин, а саме: 1) гармонізації (зближення і взаємної адаптації національних економік і валютних систем); 2) координації (узгодження цілей валютної політики); 3) уніфікації (проведення єдиної валютної політики) [9].

Розвиток інтеграційних процесів у валютній сфері передбачає високий ступінь координації головних аспектів економічної політики країн-членів інтеграційного об'єднання. Матеріальною основою узгодження цілей та інструментів державного регулювання економіки служить вирівнювання економічних показників і зближення рівнів економічного розвитку країн. Таким чином, однією з умов розвитку регіональної валютної інтеграції є економічна конвергенція, під якою розуміється тісна координація макроекономічних політик і зближення економічних показників на базі їх загального покращення.

Слід зазначити, що для позначення інтеграційних валютних об'єднань в сучасній науковій літературі часто застосовується термін «валютна зона». Однак сучасне трактування цього поняття суттєво відрізняється від визначення валютної зони, розглянутого вище.

В даний час валютна зона розглядається як група з двох або більше держав із закритими грошовими зв'язками, які можуть виникнути на основі трьох основних форм інтеграції:

1. Валютна інтеграція (передбачає взаємну стабілізацію обмінних курсів національних валют, яка може бути досягнута через перехід до офіційної доларизації, впровадження спільної валюти або прив'язку до якірної валюти).

2. Інтеграція фінансових ринків (включає зняття обмежень на рух капіталу між країнами і об'єднання національних фінансових ринків).

3. Політична інтеграція (передбачає злиття урядових установ і уніфікацію державного регулювання з метою розробки та реалізації спільної монетарної і валютної політики) [10, с.301].

Валютна зона може виникнути завдяки будь-якій з трьох перерахованих форм інтеграції або їх комбінації. Типи валютних зон можуть варіювати від вільних асоціацій з роздільним грошовим регулюванням до об'єднань із загальною або єдиною валютою. Для окремо взятої країни ухвалення рішення про входження в валютну зону будь-якого типу залежить від співвідношення потенційних переваг і недоліків приєднання до зони.

Кожен тип валютної зони має певні переваги. Так, валютна інтеграція дозволяє збільшити корисність грошей як засобу обігу за рахунок зниження трансакційних витрат; як засобу заощадження за рахунок усунення валютного ризику і економії на його хеджуванні. Інтеграція фінансових ринків стимулює зростання реального добробуту завдяки підвищенню ефективності фінансового посередництва. Політична інтеграція збільшує впливовість грошово-кредитної і валютної політики, а також дає можливість економії валютних резервів. Основним недоліком валютної зони для окремо взятої країни є зниження її грошово-кредитної незалежності.

Таким чином, сучасне значення терміна «валютна зона» є більш широким, що охоплює різні типи регіональних валютних об'єднань. Теоретичною концепцією, що пояснює формування окремих типів валютних об'єднань, є теорія оптимальних валютних зон, розроблена Р. Манделлом. Дана теорія в якості центрального ставить питання, за яких обставин для певної кількості регіонів доцільно відмовитися від монетарного суверенітету на користь загальної (єдиної) валюти. Основною умовою створення валютної зони Р. Манделл вважає високий рівень мобільності праці. Він визначає валютну зону як групу регіонів, серед яких схильність до міграції є досить високою, щоб забезпечити повну зайнятість, коли один з регіонів переживає асиметричний шок [11]. Пізніше Р. Маккіннон і П. Кенен розвинули теорію Р. Манделла, встановивши додаткові критерії оптимальності валютної зони: мобільність капіталу, регіональна спеціалізація, загальна система податків, субсидій та фінансової допомоги [12].

Вивчення теоретичних підходів зарубіжних вчених до формування оптимальних валютних зон дозволяє виділити критерії, на основі яких країна може прийняти рішення про приєднання чи неприєднання до валютної угруповання. Так, створення валютної зони в різних формах може бути доцільним, якщо країни ставлять перед собою наступні цілі:

- зменшення витрат, пов'язаних з емісією та підтримкою національної валюти;
- досягнення рівня інфляції, встановленого у валютній зоні;
- розвиток автоматичного механізму підтримки грошово-кредитної і фіскальної дисципліни;
- зменшення трансакційних витрат у торгівлі з країнами-партнерами;
- зменшення негативних наслідків валютно-фінансових криз шляхом розподілу ризику між країнами-учасниками зони;
- отримання можливості брати більш активну і рівноправну участь на фінансовому ринку валютної зони;
- подальший розвиток інтеграційних процесів між членами валютної зони.

Разом з тим, приєднання до валютної зони є недоцільним у наступних випадках:

- для досягнення рівня інфляції, відмінного від рівня інфляції у валютній зоні;
- у разі, коли велика країна ставить за мету обмежити доступ інших країн до використання переваг позитивного ефекту масштабу, який досягається в рамках великої валютної зони, або існує небезпека того, що приєднання іншої валюти до валютної зони зробить проведення національної макроекономічної політики складнішим;
- з метою використання валютного курсу як інструменту регулювання ринку праці для підвищення або зниження заробітної плати;

- для збереження доходу у вигляді сеньйоражу від використання національних грошей у якості міжнародного платіжного засобу (особливо це стосується великих країн);

- з метою фінансування державних витрат за рахунок грошової експансії;

- у зв'язку з тим, що монетарна інтеграція з іншими країнами значно знизить рівень національного суверенітету, в тому числі, зменшить незалежність грошово-кредитної політики;

- в умовах, коли в країні недостатньо розвинені механізми підтримки фіксованого курсу на встановленому рівні;

- у разі, якщо інші країни валютної зони є біднішими і очікують від більш розвинених країн істотної фінансової допомоги;

- у разі неприйняття країною умов інтеграції, передбачених у валютній зоні, таких як загальні стандарти, єдина міграційна політика, єдине трудове та податкове законодавство тощо.

Створення валютного союзу найчастіше розглядається як вищий етап розвитку процесу економічної інтеграції [6, 8]. Однак існує думка, що валютні зони можуть формуватися без проходження країнами всіх попередніх етапів інтеграції і офіційного затвердження економічного і політичного союзу. На наш погляд, залежність валютної інтеграції від досягнутого рівня розвитку загальноекономічної інтеграції визначається конкретним типом регіонального валютного об'єднання.

У науковій літературі систематизація валютних об'єднань здійснюється на основі виділення наступних валютних угруповань:

1. Одностороннє рішення країни про заміну національної грошової одиниці валютою іншої країни.

2. Взаємна угода між державами про перехід на грошову одиницю однієї з них.

3. Взаємна угода між державами про використання їх національних грошових одиниць як законного платіжного засобу на території кожної з них.

4. Об'єднання з колективною розрахунковою одиницею, яка існує одночасно з національними грошима держав-членів і використовується, переважно, для зовнішніх розрахунків.

5. Економічний і валютний союз з єдиною валютою, яка замінює національні грошові одиниці країн-членів [6].

У цьому контексті необхідно зазначити, що регіональна валютна інтеграція, особливо на початковій стадії розвитку, не обов'язково ґрунтується на використанні загальної або єдиної валюти. У зв'язку з цим, на нашу думку, на сучасному етапі розвитку світового господарства доцільно виділяти такі форми регіональної валютної інтеграції:

1. Узгодження і координація окремих напрямків, форм і інструментів грошово-кредитного та валютного регулювання (на двосторонній або багатосторонній основі).

2. Введення в одній країні грошової одиниці іншої держави в якості законного платіжного засобу (офіційна чи напівофіційна доларизація, яка може реалізовуватися як в односторонньому порядку, так і на основі укладення офіційної угоди з країною-емітентом).

3. Створення валютних (грошових) союзів з використанням паралельно з національними валютами країн-учасниць спільної валюти (спеціально створеної нової розрахункової одиниці, валюти однієї з держав-членів або однієї зі світових валют).

4. Створення валютних (грошових) союзів з паралельним використанням національних валют країн-учасниць як законних платіжних засобів на території всього об'єднання.

5. Створення валютних (грошових) союзів з вилученням національних валют країн-учасниць і використанням єдиної валюти.

Перші два типи валютних об'єднань можуть існувати навіть при відсутності тісних інтеграційних зв'язків між країнами. Для формування валютних зон третього і четвертого типів проходження попередніх стадій інтеграції (зони вільної торгівлі, митного союзу, єдиного ринку) є бажаним, проте вони можуть існувати і самотійно. Тільки створення валютного союзу з введенням єдиної валюти вимагає проходження всіх етапів економічної інтеграції та виконання певних критеріїв конвергенції національних економік.

На початкових етапах розвитку інтеграційних процесів у валютній сфері здійснюється міждержавне співробітництво з валютно-фінансових питань, яке, як правило, має двосторонній (рідше – багатосторонній) характер і оформлюється міждержавними угодами. Двосторонні валютні угоди можуть укладатися як на основі узгодження всіх основних форм проведення валютної політики, так і координації окремих її інструментів (загального управління валютними резервами, узгодженого регулювання процентних ставок, спільної девальвації або ревальвації валют, встановлення єдиних валютних обмежень).

Достатньо ефективною формою розвитку валютної інтеграції на рівні окремих країн, яка дозволяє встановлювати більш довгострокові міждержавні відносини і сприяє подальшому поглибленню економічної інтеграції, є офіційна доларизація. Офіційна (повна) доларизація має місце при відмові держави від емісії національних грошей і використанні у якості законного платіжного засобу іноземної валюти (найчастіше долара США або іншої світової валюти).

Впровадження доларизації може відбуватися з оформленням офіційної угоди між країнами або без нього. Так, Панама і Ліберія використовують доларизацію без підписання офіційної угоди з США.

Незалежно від способу, яким країна вводить доларизацію, вона втрачає можливість регулювати грошову пропозицію, валютний курс і процентну ставку, і всі повноваження здійснення монетарної політики переходять до центрального банку країни-емітента валюти доларизації.

З економічної точки зору вибір на користь офіційної доларизації доцільний лише тоді, коли переваги від її впровадження переважають над її витратами. Впровадження офіційної доларизації може мати наступні позитивні наслідки для доларизованої країни:

- відбувається зниження рівня інфляції і процентної ставки, підвищення рівня зайнятості та прискорення економічного зростання;
- доларизація дозволяє запобігати валютним кризам та кризам платіжного балансу. За відсутності національної валюти неможливе її різке знецінення або неочікуваний відтік капіталу через ризик девальвації;
- зниження вартості операцій і гарантія стабільності доларових цін забезпечують більш тісну інтеграцію з глобальною економікою і економікою країни-емітента;
- приймаючи доларизацію і повністю відмовляючись від можливості інфляційного фінансування, країни створюють стабільну базу функціонування фінансових установ і позитивний клімат для внутрішнього та зовнішнього інвестування;
- доларизація підвищує бюджетну дисципліну. З одного боку, неможливість здійснення додаткової емісії в умовах доларизації зменшує загрозу зростання рівня інфляції. З іншого боку, позбавлений права емісії, уряд буде шукати більш ефективних засобів фінансування бюджетного дефіциту;
- стан державних фінансів покращується внаслідок зменшення витрат на зовнішні запозичення уряду через зниження валютних ризиків.

Водночас, економіка країни може певним чином постраждати внаслідок відмови від грошово-кредитного суверенітету, зокрема, можуть мати місце наступні негативні наслідки офіційної доларизації:

- втрата можливості проведення незалежної грошово-кредитної та валютної політики, у тому числі можливості використання кредитів центрального банку для підвищення ліквідності банківського сектора у надзвичайних випадках. При цьому єдиним (або основним) інструментом регулювання економіки стає бюджетна політика, що значно зменшує здатність країни протидіяти економічним шокам;
- неотримання урядом сеньйоражу;
- країни часто не бажають відмовлятися від власної національної валюти як символу державності, особливо на користь валюти іншої країни. Тому на практиці впровадження офіційної доларизації може супроводжуватись достатньо сильною політичною протидією;
- центральний банк країни-емітента може приймати рішення, що не відповідають конкретній економічній ситуації у доларизованій економіці;

- доларизація позбавляє уряд важливого інструменту врівноваження державного бюджету. В умовах зростання дефіциту бюджету уряду необхідно мати змогу проводити власну монетарну політику, зокрема, здійснювати додаткову емісію з метою фінансування бюджетного дефіциту.

Країна, грошова одиниця якої впроваджується в якості валюти доларизації, також отримує суттєві вигоди, а саме:

- країна отримує додатковий сеньйораж від зростання грошової бази;
- країна отримує переваги у зовнішній торгівлі: по-перше, зменшаться витрати на встановлення та здійснення зовнішньоекономічних зв'язків із доларизованою країною; по-друге, доларизована країна не зможе більше проводити девальвацію власної валюти для отримання цінових переваг при здійсненні експорту;

- розширення зони функціонування національної валюти є вигідним для країни, оскільки дозволить запобігти її витісненню з позицій найбільш використовуваних валют.

Для країни-емітента ризик впровадження власної валюти в економіку іншої країни полягає в тому, що доларизована країна може намагатися здійснювати тиск на центральний банк країни-емітента для проведення монетарної, валютної та інших напрямів економічної політики, що суперечить її цілям. Політичні ризики будуть тим вищими, а тиск – тим більш значним, якщо він виходитиме від великого торговельного партнера країни-емітента. Можливі також випадки, коли погіршення економічної ситуації в доларизованій країні буде справляти негативний вплив на економіку країни-емітента. Так, безконтрольне використання доларової маси за кордоном може знижувати ефективність грошово-кредитної політики Федеральної Резервної Системи США.

Останнім часом відзначається тенденція до збільшення кількості офіційно доларизованих країн. Якщо наприкінці 90-х рр. XX ст. її використовували тільки 6 країн, то на початку XXI ст. тільки долар США у якості законного платіжного засобу використовували 12 країн, серед яких Панама, Ель-Сальвадор, Мікронезія, Пуерто-Ріко, Палау, Гуам, Віргінські острови, Маршаллові острови тощо. Зазвичай в якості найбільш ймовірних претендентів на введення долара США у законний внутрішній обіг розглядаються країни, тісно інтегровані з США в плані торгівлі та фінансових відносин (перш за все, країни Латинської Америки). З іншого боку, доларизація може також ефективно використовуватися країнами, що розвиваються, які постійно стикаються зі змінами в русі капіталу, проте не обов'язково є тісно інтегрованими з США. Для цих країн, чим ширше долар США вже використовується на їх товарних і фінансових ринках, тим менше залишається переваг від збереження власної валюти.

З огляду на останні зміни в кошику світових валют, у майбутньому, швидше за все, відбудеться певна переорієнтація доларизованих країн з

долара США на інші світові валюти, зокрема, буде спостерігатися більш активне використання євро як законного платіжного засобу в країнах за межами Європейського Економічного і Валютного Союзу.

Більш високою формою організації валютних зон є валютні союзи. У найбільш загальному значенні валютний союз розглядається як один з типів міжнародних валютних систем, представлений групою країн, які встановили межі взаємних коливань курсів своїх національних валют і використовують однакові інструменти валютного регулювання [9].

Характерними ознаками валютного союзу є постійна фіксація валютних курсів, логічним (але не обов'язковим) завершенням якої є введення єдиної валюти; наявність розвиненої інституційної інфраструктури та єдиного центрального банку союзу; вільний рух капіталу між країнами-учасниками валютного союзу.

Валютний союз як форма регіональної валютної інтеграції може розвиватися як на основі двосторонніх договорів, так і на основі багатосторонніх договорів країн-учасниць інтеграційних угруповань. Валютний союз дозволяє уникнути коливань обмінних курсів валют країн-членів і створює умови для розвитку їх взаємної торгівлі та інвестування. Формування валютних союзів сприяє вирішенню проблеми забезпечення глобальної фінансової стабільності. При меншій кількості валют міжнародна фінансова система спрощується і за рахунок цього стає більш стійкою [13]. З іншого боку, учасники валютного союзу не можуть проводити незалежну грошово-кредитну політику, а з втратою національної валюти вони втрачають і можливість використовувати валютний курс як буфер для протидії економічним кризам. Це означає, що валютно-фінансові потрясіння в країнах-членах валютного союзу можуть мати різні за масштабами і характером прояву наслідки, але країни змушені будуть приймати однакові заходи в сфері протидії кризам.

Незважаючи на певні недоліки валютного союзу, ця форма валютної інтеграції досить широко використовується в світі. Найбільш розвиненим є валютне співробітництво європейських країн: в 1950 р. був створений Європейський платіжний союз, в 1972 р. – «валютна змія», в 1979 р. – Європейська валютна система, з 1999 р. функціонує Економічний і валютний союз.

На основі використання досвіду валютного співробітництва європейських країн формуються валютні союзи і в інших регіонах світу. У 1964 році було підписано угоду про Центральноамериканський валютний союз (Гватемала, Коста-Ріка, Нікарагуа, Сальвадор); у 1965 р. створено Східнокарибський валютний союз; в 1975 році 16 країн Економічного співтовариства Західної Африки створили Західноафриканську клірингову палату, а в 1994 р. утворився Західноафриканський економічний і валютний союз; у 1997 році 14 країн Південно-Східної Азії створили Манільську рамкову групу з метою розробки механізму управління

кризами; в 1998 році було укладено своп-угоду за позиками для проведення валютних інтервенцій (Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд) [14].

Розвиток інтеграції викликав появу колективних валют, які обслуговують регіональні потреби окремих інтеграційних угруповань. Найбільш відомим прикладом є введення єдиної європейської валюти. Введення євро призвело до активізації обговорення в Азії питання про необхідність створення єдиної валютної одиниці регіону. Створення азіатського валютного союзу може підвищити фінансову стабільність в регіоні і дозволить скоротити численні витрати; прив'язка валют азіатських країн до долара виявилася не тільки занадто дорогою, але також викликала значні диспропорції і коливання валютних курсів [15]. Єдина валюта країн Азії дозволила б усунути ці проблеми. Тим більше, що при підписанні угоди про створення зони вільної торгівлі АСЕАН передбачалося, що ця угода може з часом перерости у створення єдиної азіатської валюти. Поки що у регіоні у якості клірингової розрахункової одиниці використовується Asian Currency Unit (ACU). Відповідно до альтернативного сценарію, регіональна валютна зона у Азії може бути створена навколо китайського юаню. На думку експертів, через 20-25 років юань зможе стати не лише провідною регіональною валютою, а й однією з резервних валют [16]. З 2016 р. Міжнародний валютний фонд увів китайський юань у валютний кошок, що використовується для розрахунку вартості SDR, таким чином визнавши зростання ролі Китаю у світовій економіці.

На 2010 рік планувалося введення єдиної валюти в країнах Перської затоки (Саудівська Аравія, Бахрейн, Катар, Кувейт). Однак враховуючи ускладнення, які на той час спостерігалися у зоні євро, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки прийняла рішення відкласти впровадження єдиної валюти (халіджи) спочатку до 2013 р., а потім і до 2015 р. у зв'язку з недостатнім рівнем гармонізації фінансових систем країн – майбутніх членів валютної зони. Станом на кінець 2016 р. єдину валюту країн Перської затоки ще не було впроваджено.

Про наміри введення єдиної валюти заявляють і африканські країни. Так, при створенні Організації африканської єдності у якості однієї з цілей функціонування організації називалося введення єдиної африканської валюти. У 2005 р. стало відомо про плани Асоціації керівників Центральних банків країн Африки щодо введення єдиної валюти та створення спільного центрального банку до 2021 року [16].

У 2008 р. країни-члени Боліваріанського альянсу прийняли рішення про перехід з 2010 р. до єдиної валюти – умовної грошової одиниці взаєморозрахунків (сукре). На думку країн-учасників об'єднання, нова грошова одиниця дозволить протидіяти фінансовій кризі і відмовитися від долара США у регіональних операціях [17].

Уже кілька років обговорюється можливість введення єдиної валюти в Північній Америці (на території країн НАФТА), яка забезпечила б валютну стабільність, необхідну для розвитку фінансових ринків, економічного зростання і отримання найбільшого ефекту від спільного ринку. Однак створення єдиної валюти країн НАФТА (за прикладом євро) не може бути здійснено в короткостроковому періоді, оскільки існує значна різниця в рівнях економічного розвитку США, Канади і Мексики. Тому необхідним є перехідний період, в рамках якого пропонується використовувати офіційну доларизацію економік Канади і Мексики.

Таким чином, в процесі еволюції регіональної валютної інтеграції змінюється характер міжрегіонального співробітництва у фінансовій сфері та відповідним чином видозмінюються форми, які приймають валютні угруповання – починаючи від валютних блоків та валютних зон і закінчуючи валютними союзами. Сучасні форми валютних об'єднань відрізняються як ступенем загальноекономічної інтегрованості національних ринків країн-учасниць, так і характером узгодження грошово-кредитної та валютної політики. Формування валютних союзів як особливого типу валютних зон та вищої форми розвитку регіональної валютної інтеграції не тільки дозволяє країнам протидіяти негативному впливу фінансової глобалізації, а й призводить до зменшення кількості валют, що має фундаментальне значення для створення умов забезпечення фінансової стабільності як на регіональному, так і на глобальному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РЗДІЛУ 3

1. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: [монографія] / О.В. Булатова. – Донецьк: Дон НУ, 2012. – 368 с.
2. Копилюк О. Застосування комплексного підходу до формування системи фінансового забезпечення транскордонного співробітництва / О. Копилюк, П. Куцаб // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. - № 4. – С. 77-81.
3. Софіщенко І.Я. Проблеми фінансового забезпечення транскордонного співробітництва в євро регіоні / І.Я. Софіщенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://euroregion2013.blogspot.com/2013/04/blog-post_807.html
4. Міжнародні валютно-кредитні відносини: [Підручник] / [За ред. А.С. Філіпенка]. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
5. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: [Підручник] / С.Я. Боринець. – 2-ге вид., перероб. й доп. – К.: Т-во «Знання», 1999. – 305 с.
6. Буторина О.В. Международные валюты: интеграция и конкуренция / О.В. Буторина. – М.: Деловая литература, 2003. – 367 с.
7. Попырин В.И. Содружество независимых государств: валютная интеграция и механизмы валютных курсов / В.И. Попырин // Экономика XXI века. – 2004. - № 3. – С. 7-10.
8. Бовтрук Ю. Валютна інтеграція як сучасна риса розвитку світового господарства / Ю. Бовтрук // Персонал. – 2007. - № 11. – С. 33-38.
9. Фінанси: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К., 2012. – 687 с.
10. Зикова О.І. Доларизація у контексті теорії оптимальних валютних зон / О.І. Зикова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1, Том 1. – С. 300-306.
11. Mundell R.A. The Monetary Dynamics of International Adjustment under Fixed and Flexible Exchange Rates / R.A. Mundell // Quarterly Journal of Economics. – 1960. – Vol. 74. – P.227-257.
12. McKinnon R.I. Optimum Currency Areas / R.I. McKinnon // American Economic Review. – 1963. – Vol. 53. – P. 717-724.
13. Козюк В. Монетарні аспекти розвитку поглядів на проблему забезпечення глобальної фінансової стабільності / В. Козюк // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 4. – С. 34-39.
14. Буторина О. Прийдешні зміни в міжнародній валютній системі / О.В. Буторина // Фінансовий ринок України. – 2004. - № 9 (11). – С. 38-42.

15. Thiam Hee NG. Should the Southeast Asian countries form a currency union? / NG. Hee Thiam // The developing economies. – 2002. – Vol. XL. - № 2. – P. 113-116.

16. Прохорова М.Е. Регіональні валютні ініціативи / М.Е. Прохорова, А.О. Пукас // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – Випуск 93 (Частина II). – С.190-197.

17. Замість долара вводять нову валюту – сукре. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/213090/zamist-dolara-vvodyat-novu-valyutu-sukre>

18. Каваи М. Финансовый регионализм / М. Каваи, Д. Ломбарди // Финансы и развитие. – 2012. – Сентябрь. – С. 23-25. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2012/09/pdf/kawai.pdf>.

19. Региональные финансовые механизмы / Евразийский фонд стабилизации и развития. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://efsd.eabr.org/r/partners/Regional_finance_mechanism/

20. Региональные финансовые механизмы: их роль в международной финансовой архитектуре и сотрудничество с МВФ: Резюме семинара «Группы 20» - МВФ, 17 апреля 2013 г. – 7 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.g20russia.ru/load/782215756>.

21. Улюкаев С. С. Современное состояние и перспективы развития регионального финансового сотрудничества стран ЕврАзЭС / С. С. Улюкаев, К. И. Шеряй // Евразийский экспертный клуб. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eurasianclub.ru/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-regionalnogo-finansovogo-sotrudnichestva-stran-evrazes/>

22. Арапова Е. Я. Региональные инициативы финансового сотрудничества в АТР / Е. Я. Арапова, А. А. Байков // Международные процессы. – 2012. - № 3., Т. 10. – С. 98-107. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье: <http://www.intertrends.ru/thirtieth/Arapova.pdf>.

23. Арсланханова З. М. Межнациональные механизмы антикризисной стабилизации / З. М. Арсланханова // Современные наукоемкие технологии. – 2013. – № 10 (часть 1). – С. 102-104. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье: www.rae.ru/snt/?section=content&op=show_article&article_id=10001952.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ
ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

МОНОГРАФІЯ

Під загальною редакцією доктора економічних наук
Професора О.В. Булатової

Маріуполь
2017

УДК 339.94(477)

ББК 65.59(4 Укр)

Науковий редактор: доктор економічних наук, професор, перший проректор Маріупольського державного університету, МОН України
Олена Валеріївна Булатова

Рецензенти:

Куриляк В.С., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету;

Тараненко І.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного маркетингу Університету імені Альфреда Нобеля;

Чернега О.Б., доктор економічних наук, професор, Ректор Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського завідувач кафедри міжнародної економіки та туризму.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол №7 від 27.12.2017)*

Розвиток організаційно-економічних моделей міжрегіонального співробітництва в умовах поглиблення європейської інтеграції: колективна монографія / під загальною редакцією О.В. Булатової; відповід. ред. О.А. Беззубченко. – Маріуполь, 2017. – 226 с.

У монографії проведено комплексне дослідження основних тенденцій розвитку міжрегіонального співробітництва. У пошуках організаційно-економічних міжрегіонального співробітництва акцентовано увагу на теоретико-методологічній концептуалізації регіонального та міжрегіонального співробітництва. Значна увага приділена аналізу сучасних методичних підходів щодо оцінки міжрегіонального співробітництва, проаналізовано сучасну організаційно-економічну модель міжрегіонального співробітництва за участю України в умовах поглиблення європейської інтеграції та глобальних трансформацій.

Для науковців, державних службовців, економістів, викладачів, здобувачів вищої освіти, працівників органів виконавчої влади, всіх тих хто зацікавлений у вирішенні сучасних проблем регіонального розвитку.

УДК 339.94(477)

ББК 65.59(4 Укр)

© Колектив авторів, 2017

© МДУ, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	7
1.1. Міжнародні регіони та глобальний регіоналізм.....	7
1.2. Теоретико-методологічне підґрунтя розвитку європейського регіоналізму.....	29
1.3. Особливості розвитку регіоналізму у чорноморському регіоні....	46
<i>Список використаних джерел до розділу 1</i>	52
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	60
2.1. Сучасні проблеми формування регіональних диспропорцій в умовах глобальних трансформацій.....	60
2.2. Методичні підходи до оцінки співробітництва регіонів.....	83
2.3. Інструментарій моделювання процесів міжрегіональної інтеграції.....	99
2.4. Організаційно-економічна модель міжрегіонального співробітництва.....	110
<i>Список використаних джерел до розділу 2</i>	116
РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	122
3.1. Теоретичні аспекти дослідження фінансової складової розвитку міжрегіонального співробітництва.....	122
3.2. Фінансові механізми міжрегіональної інтеграційної взаємодії.....	125
3.3. Регіональні валютні зони як форма прояву процесів регіональної інтеграції	130
<i>Список використаних джерел до розділу 3</i>	143
РОЗДІЛ 4. РЕГІОНИ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ РОЦЕСАХ	145
4.1. Територіальні відмінності регіонів України як об'єкт державної політики.....	145
4.2. Фінансова складова стратегії співробітництва регіонів України в умовах європейської інтеграції.....	160
4.3. Перспективи розвитку торгово-економічних зав'язків України з країнами ЄС.....	173

4.4. Механізм розвитку транскордонного співробітництва на східних кордонах України.....	182
<i>Список використаних джерел до розділу 4.....</i>	<i>190</i>

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ	194
5.1. Інституційні засади реалізації міжрегіонального співробітництва.....	194
5.2. Інноваційна складова міжрегіонального співробітництва.....	204
5.3. Міграційні процеси в умовах поглиблення міжрегіональної співпраці.....	213
<i>Список використаних джерел до розділу 5.....</i>	<i>224</i>

Наукове видання

О.В. Булатова (§1.2., §3.3.), Н.В. Балабанова (§4.1.), О.А. Беззубченко (§2.4., §4.3.), О.В. Захарова (§2.2.), Ю.В. Макогон (§4.4.), Т.В. Марена (§3.1., §3.2., §3.3., §4.2.), Х.С. Мітюшкіна (§5.1., 5.3.), Т.І. Ніколенко (§5.2.), Г.П. Омельченко (§2.1.), Ю.І. Чентуков (§1.1., §1.3.), І. Ю. Чентуков (§1.1., § 1.3.), Г.О. Черніченко (§2.3.)

**РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

МОНОГРАФІЯ

**Головний редактор О.В. Булатова
Відповідальний редактор О.А. Беззубченко
Технічний редактор А.О. Смотрицький**

Підписано до друку 27.12.2017 р.

Умов.дру.арк.13,5

Видавець «Видавничий відділ МДУ»

87500, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129а

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №4930 від 07.07.2015 р.